

"Pensjon? Hvafforno?" Kunnskap og informasjonsbehov om pensjon

Ann Cecilie Bergene

Ph.d., seniorforsker ved Arbeidsforskningsinstituttet/HiOA

ann.cecilie.bergene@afi.hioa.no

Ida Drange

Ph.d., seniorforsker ved Arbeidsforskningsinstituttet/HiOA

ida.drange@afi.hioa.no

#Postadresse til utsendelse av ferdig hefte:

Arbeidsforskningsinstituttet AS

Postboks 6954 St. Olavs plass

NO-0130 Oslo #

Gjennom pensjonsreformen (2009) ble noe av ansvaret og risikoen forbundet med pensjon flyttet over på innbyggerne, noe som nødvendiggjør at enkeltpersoner klarer å tilegne seg relevant informasjon. Denne artikkelen analyserer hvordan kunnskapsnivå henger sammen med informasjonsbehov og bruk av ulike informasjonskilder i en diskusjon av reformens sosiale bærekraft og fordelingsprofil. De sammenhengene vi finner mellom økonomisk situasjon og selvrapportert kunnskapsnivå på den ene siden, og opplevd informasjonsbehov, faktisk informasjonsinnhenting og opplevd nytte av generiske kilder på den andre, tyder på at reformen ikke er utjevnende, men snarere polariserende. Datagrunnlaget er fra en representativ spørreundersøkelse gjennomført i 2012.

Nøkkelord: pensjonsreform, kunnskap, informasjon, sosial bærekraft

«Pension? What?» Knowledge and need for information on pensions

The pension reform (2009) shifted responsibility and risk to citizens, requiring individuals to be capable of acquiring relevant information. This article analyses the relation between knowledge and need for information as well as efforts at seeking information through different sources with a view to discussing the social sustainability and distributive effects of the reform. The identified relation between, on the one hand, economic situation and self-reported knowledge, and experienced need for information, the act of seeking information and perceived usefulness of generic sources on the other, indicates that the reform might lead to polarisation. The data comes from a representative survey conducted in 2012.

Keywords: Pension reforms, knowledge, information, social sustainability

Det har i flere land verden over vært en diskusjon rundt pensjonssystemenes økonomiske bærekraft og en påfølgende gjennomføring av pensjonsreformer (Casey & Dostal 2013; Foster 2012; Waine 2009).¹ Hovedtanken bak pensjonsreformene er prinsippene om valgfrihet, personlig ansvar og bemyndigelse (Waine 2009). Reformene har dermed fellestrekk på tvers av landegrensener, for eksempel skal de styrke insentivene for å stå lenger i jobb og å foreta privat pensjonssparing, samt legge mer av ansvaret for å sørge for å oppnå en tilfredsstillende økonomi som alderspensjonist over på individene (Casey & Dostal 2013; Foster 2012; Kjørstad 2012; Lusardi & Mitchell 2007b; Rowlingson 2002; Sundén 2009; Waine 2009). Pensjonsreformene hviler i så måte på en forutsetning om at arbeidstakere vil opptre som rasjonelle aktører (Foster 2012), og dermed at alle er like interessert i, og i stand til, å tilegne seg informasjonen som trengs for å forstå hvilke konsekvenser ulike arbeidslivstilpasninger vil ha for fremtidig pensjon (Breit & Salomon 2014b). I en nylig publisert artikkel om kjennskap til arbeidsmarkedsbaserte pensjoner i privat sektor har Hermansen og Midtsundstad (2013) vist at kunnskapsnivået om hvilke pensjonsordninger man er omfattet av generelt er lavt, men stiger med økende alder og økt inntekt. Ulikt kunnskapsnivå kan slå skjevt ut hva angår sosial bærekraft, da det kan ha konsekvenser for hvorvidt man opplever å ha et informasjonsbehov og hvorvidt man er i stand til å tilegne seg og anvende informasjon i beslutningsprosessen (Breit & Salomon 2014a, 2014b).

I denne artikkelen ser vi nærmere på opplevd behov for informasjon og faktisk bruk av ulike informasjonskilder om pensjon. Er det forskjeller i informasjonsbehov mellom ulike grupper av arbeidstakere? Dernest, er det forskjeller på i hvilken grad ulike sosiale grupper oppsøker informasjon, og hvilke kilder de finner viktige og tilstrekkelige? Analysene identifiserer sårbare grupper i befolkningen som kan trenge spesiell oppmerksomhet i informasjonsarbeidet. I denne sammenheng er arbeidstakere som oppgir at de ikke vet om eller tror de ikke kommer til å ha en tilfredsstillende økonomi som pensjonister svært interessante, i tillegg til lavinntektsgrupper og personer med lav kunnskap om pensjon. Vi benytter data fra en stor, representativ spørreundersøkelse blant norske arbeidstakere gjennomført i 2012 til å besvare spørsmålene.

Pensjonsreform i Norge

Det samlede pensjonssystemet i Norge består i dag av alderspensjon fra folketrygden, arbeidsmarkeds-/ytelsesbaserte pensjonsordninger og individuell pensjonssparing, og

fremstilles ofte som en pyramide med alderspensjonen i bunn, tjenestepensjon i midtlaget og individuell pensjonssparing på topp.

Den nye alderspensjonsordningen ble vedtatt i juni 2009. Gjennom pensjonsreformen ble alderspensjonen fra folketrygden omgjort fra å være ytelsesbasert til å bli innskuddsbasert. En hovedforskjell mellom disse to ordningene er hvem som bærer risikoen; staten eller arbeidsgiverne i ytelsesbaserte ordninger, eller individet i innskuddsbaserte ordninger (Foster 2012). Pensjonsreformen medførte flere endringer i alderspensjonen, hvor de fire viktigste endringene er levealdersjustering, at løpende pensjoner reguleres lavere enn lønnsveksten, at besteårsregelen ble fjernet til fordel for en alleårsregel og at det ble innført en fleksibel pensjonsalder (Kjønstad 2012). Opptjening av pensjon skjer fra fylte 13 til fylte 75 år gjennom arbeidsinntekt. Endringen fra besteårs- til alleårsregelen betyr at inntekten til fremtidige pensjonister i økende grad kommer til å være avhengig av en rekke valg og beslutninger knyttet til yrkesaktivitet.

Den nye alderspensjonsordningen blir omtalt som «meget fleksibel» og innebærer dermed stor valgfrihet (Kjønstad 2012:140). Imidlertid har regelverket som omgir alderspensjonen blitt mindre oversiktlig som følge av reformen. Den store individuelle valgfriheten nødvendiggjør at enkeltpersoner klarer å sette seg inn i regelverket som Kjønstad (2012: 149–152) karakteriserer som «omfattende og komplisert», spesielt siden regler om levealdersjustering, nøytralt uttak, forholdstall og delingstall² skal kombineres. I tillegg til det omfattende regelverket for alderspensjon kommer de andre pensjonsordningene som regulerer individets pensjon, det vil si de arbeidsmarkeds-/ytelsesbaserte ordningene og vurderinger av hvorvidt man skal ha privat pensjonssparing.

Mot denne bakgrunnen blir informasjonsformidling sentralt av to årsaker. For det første vil informasjon bidra til å øke kunnskapen om det gjeldende pensjonssystemet og dermed opprettholde tilliten til systemet. For det andre vil velinformerte arbeidstakere kunne gjøre (mer) optimale valg med tanke på deltakelse i arbeidslivet, sparing og pensjonsinvesteringer (Prast mfl. 2012).

Informasjonsoppdraget

Ifølge Arbeidsdepartementets tildelingsbrev er en sentral oppgave for Arbeids- og velferdsdirektoratet (NAV) «å gi god informasjon om pensjonssystemet og

pensjonsreformen», at det skal være «gode muligheter for elektronisk informasjon og kommunikasjon, herunder selvbetjeningsløsninger», og at «[n]av.no skal være etatens hovedkanal for informasjonsformidling» (Tildelingsbrev for 2011: 14, 18 og 19). Det blir videre fremhevet at informasjon om «opptjente pensjonsrettigheter og forventet fremtidig pensjonsnivå skal være lett tilgjengelig for den enkelte» (Tildelingsbrev for 2011: 19). Breit og Salomon (2014a; 2014b) har studert pensjonsrådgivningstjenestene i NAV. De peker på at sentrale trekk ved rasjonaliseringsprosessene av førstelinjetjenestene i NAV bidrar til å overdra ansvaret og oppgaven med å innhente informasjon til innbyggerne, og at informasjonstjenestene standardiseres slik at de i større grad tilbyr generisk³ informasjon (Breit & Salomon 2014b). Gjennom digitale tjenester, som NAVs pensjonsportal, pensjonskalkulatoren og pensjonstelefonen, er det lagt opp til at man på egen hånd skal kunne tilegne seg informasjon om sin egen fremtidige pensjon. Ideelt sett vil slike tjenester kunne bidra til at enkeltindivider kan ta informerte beslutninger, men hvor utfordringen er at selvbetjeningsløsninger også krever at brukerne har kunnskap om reglene (Kjønstad 2012; Breit & Salomon 2014b).

Tidligere forskning på informasjonsinnhenting og finansiell kompetanse

Internasjonal forskning tyder på at enkeltpersoner ikke setter seg inn i pensjonsrelaterte saker på en systematisk og rasjonell måte (Weyman mfl. 2012). Det er relativt få arbeidstakere som er klar over hvilke muligheter som finnes og fordelene/ulempene ved dem (Waine 2009). I tråd med dette påpeker MacLeod mfl. (2012) at én av grunnene til at så få oppsøker informasjon om pensjonsrelaterte spørsmål er at det ofte oppfattes som at det foreligger *for mye* informasjon og at det er for mange variabler å ta hensyn til.

Gjennom brukertester og fokusgruppeintervju har Breit og Salomon (2014a, 2014b) funnet at folk stort sett tar for gitt at opplysningene i systemet er korrekte, at de synes begrepene som brukes er vanskelige å forstå og at flertallet ikke brukte pensjonsberegningene til å reflektere over hvilke valg som var de beste for dem. Gitt kompleksiteten og usikkerheten i pensjonsberegningene kan selvbetjeningsløsningene paradoksalt nok generere behov for personlig rådgivning fordi man ønsker å dobbeltsjekke resultatet og få bistand til å analysere konsekvensene for egen pensjonsatferd (Breit & Salomon 2014a, 2014b). På bakgrunn av sine studier

argumenterer Breit og Salomon (2014a, 2014b) for at omleggingen til selvbetjeningsløsninger krever at innbyggerne besitter både digital og finansiell kompetanse dersom de skal kunne dra nytte av informasjonstjenestene.

Begrepet finansiell kompetanse betegner kunnskap om økonomi og finans, og evnen til å forvalte kunnskapen i forhold til egen økonomisk situasjon. I tillegg til å dekke kunnskapsaspektet, har begrepet altså et handlingsaspekt. Man må med andre ord kunne *anvende* sine kunnskaper for å være kompetent. Forskningslitteraturen viser at finansiell kompetanse varierer med alder, kjønn, utdanning og inntekt, og også er sterkt positivt korrelert med det å tenke på og å planlegge pensjon (Alessie mfl. 2011; Jappelli 2010; Lusardi & Mitchell 2007a, 2007b, 2008, 2009; Rowlingson 2002). Det er gjerne eldre, høyere utdannede og menn som har størst sannsynlighet for å planlegge pensjon (Lusardi & Mitchell 2009). I en studie fra Sverige finner Sundén (2009) at menn vurderer egen kunnskap om pensjon som bedre enn det kvinner gjør. Selvrapportert kunnskap øker dessuten med alder, inntekt og utdanning (Sundén 2009). Personer med høy inntekt har ofte mer kapasitet til å planlegge enn personer med lav inntekt (Rowlingson 2002).

Til tross for at (rasjonell) handling krever kunnskap, blant annet i form av finansiell kompetanse, finner Chan og Stevens (2008) likevel at folk reagerer på endrede insentiver. Chan og Stevens (2008) omtaler det som en gåte at folks pensjoneringsatferd påvirkes av insentiver selv om de vet ikke har klare pensjonsplaner. Velinformerte personer er imidlertid langt mer sensitive til endrede insentiver enn gjennomsnittet. På den andre siden finner Mastrobuoni (2011) at insentivene for innhenting av ny informasjon varierer mellom personer. Hovedbildet som tegner seg er imidlertid at informasjon, her i form av et årlig skriv, ser ut til å påvirke kunnskapsnivået om pensjon. Likevel kreves det en del ressurser for å omsette den økte kunnskapen i handling (Mastrobuoni 2011). Mastrobuoni (2011) finner blant annet at arbeidstakere ikke endrer tidspunktet for når de ønsker å gå av med pensjon i lys av informasjonen i skrevet, de gjør ingen endringer i månedlig uttak av pensjon, og de blir heller ikke mer sensitive til insentivene etter å ha mottatt skrevet.

Forventede sammenhenger mellom finansiell kompetanse og pensjonsspørsmål

Litteratur på feltet viser at ulike grupper har ulik kunnskap, og dermed ulike forutsetninger for å kunne gjøre informerte valg. Ifølge Rowlingson (2002: 633) er det

den minst ressurssterke gruppen som kanskje har det største behovet for planlegging, samtidig som det også er denne gruppen som er mest begrenset i så henseende. Jappelli (2010) påpeker derfor at ulikheter i kompetanse kan endre fordelingsprofilen i samfunnet betraktelig. Rowlingson (2002) hevder videre at personer tenderer til å imitere handlingsmønstrene til omgivelsene, og da spesielt nær familie, i stedet for å oppsøke informasjon for å finne de beste, personlige løsningene. Det kan medføre at sosial klasse får større betydning i et system som legger opp til individuell planlegging.

Sundén (2009) hevder videre at kompleksiteten knyttet til pensjon gjør at det å tilegne seg informasjon fremstår som en for stor barriere sett i forhold til utbyttet man får ved å forstå ordningene, spesielt siden dette er informasjon og kunnskap man kun får nytte av én gang i livet. Kostnaden ved å tilegne seg informasjon er dermed ikke jevnt fordelt, ei heller nytten av den.

Foster (2012) uttrykker videre en bekymring for at enkelte generiske kilder til informasjon kun fungerer som en måte å gi noen grupper falsk trygghet på, og at det særlig vil gjelde de gruppene som har dårligst råd til å foreta feil valg. I hans øyne bør dermed myndighetenes informasjonsarbeid være mest mulig skreddersydd til individuelle behov. En annen kilde til falsk trygghet, spesielt i land som i stor grad har hatt universelle velferdsordninger, er at mange ikke føler behov for å tilegne seg kunnskap og informasjon fordi de forventer at det offentlige sørger for at de får tilstrekkelig pensjon når den tid kommer (Sundén 2009).

Den eksisterende forskningslitteraturen tegner med andre ord et bilde av sårbare grupper som ikke har tilegnet seg informasjon og/eller ikke planlegger rundt pensjon: unge, lavinntektsgrupper og kvinner (Waine 2009; Foster 2012). I Norge fant Hermansen og Midtsundstad (2013) derimot at det ikke var noen kjønns- eller utdanningsforskjeller hva gjaldt kunnskap om hvilken pensjonsordning man er tilknyttet eller om man har rett på avtalefestet pensjon.

Den andre innsikten fra litteraturen om finansiell kompetanse er at det å tilegne seg (mer) informasjon om systemets virkemåte og å treffe de riktige valgene krever et visst kunnskapsnivå i utgangspunktet. Dette leder til vår første hypotese (H1): *Personer med god kunnskap om pensjon har et høyere oppgitt behov for å tilegne seg informasjon om pensjon sammenlignet med personer med et lavt kunnskapsnivå.*

Alessie mfl. (2011) påpeker for eksempel at gruppene med minst finansiell kompetanse i størst grad har for høye forventninger til hva de kommer til å få utbetalt i pensjon. Gitt forskningen vi gjennomgikk over, som viser at finansiell kompetanse varierer blant annet med inntekt og er positivt korrelert med det å planlegge pensjon, ønsker vi å teste en andre hypotese (H2): *Personer som ikke tror de vil ha tilfredsstillende økonomi som pensjonister handler ikke på det grunnlaget i form av å innhente informasjon.*

Gitt at grupper har ulikt utgangspunkt, hvordan fremstår ulike kilder til informasjon for disse gruppene? Lusardi og Mitchell (2008) hevder at å gi generisk informasjon ikke motvirker problemene med at det er ulikt nivå av forståelse av pensjon i befolkningen. Dette er i tråd med Chan og Stevens (2008) sitt funn at individer responderer direkte på insentiver, men hvor velinformerte personer er langt mer mottagelige for slike insentiver enn gjennomsnittet og dårlig informerte personer systematisk handler ut fra sine misforståelser av insentivene. Det kan dermed virke som at folk oppfatter økonomiske insentiver når de opplever at disse angår dem selv. Det er med andre ord sentralt å tilby personlig rådgivning dersom individer skal være i stand til å ta riktige beslutninger underveis i det yrkesaktive livet. Kjønstad (2012) har også pekt på at å kunne benytte seg av NAVs selvbetjeningsløsninger forutsetter at man har informasjon om reglene, og dermed at selvbetjeningsløsningen krever et høyt kunnskapsnivå i utgangspunktet. Videre hevder Waine (2009) at generisk informasjon er lite effektivt, og bør kombineres med rådgivning skreddersydd for enkeltpersoner. Vår tredje hypotese (H3) er dermed at *generiske kilder til informasjon i mindre grad oppleves som viktige og tilstrekkelige informasjonskilder for lavinntektsgruppen enn for grupper med høyere inntekt.*

Data

Datagrunnlaget for våre analyser er hentet fra YS Arbeidslivsbarometer 2012.

Målgruppen til Arbeidslivsbarometeret er yrkesaktive personer i alderen 18 til 67 år og respondentene er rekruttert fra GallupPanelet. Yrkesaktive er her definert som arbeidstakere som oppgir å være i arbeid mer enn 40 prosent av tiden. Panelet består av kandidater som er tilfeldig rekruttert fra andre undersøkelser. Svarprosenten er på 36 prosent, og vi har svar fra 3169 respondenter. For å sikre representativiteten til utvalget ble det trukket stratifisert på alder, kjønn, utdanning, geografi, bransje og antall ansatte i bedriften. Nettutvalget speiler befolkningen når det gjelder personer eldre enn 30 år, kjønn, høyere utdanning, geografi og bransje. Det er for få unge arbeidstakere med

grunnskole/videregående som høyeste fullførte utdanning tilgjengelig i panelet til å oppnå representativitet for denne gruppen. For å undersøke konsekvensene av lav deltakelse blant unge med lav utdanning har vi gjort analysene med og uten utvalgs- og frafallsvekter,⁴ og vekting endrer ikke hovedresultatene (estimatstørrelse, retning og signifikansnivå). Resultatene vi presenterer er dermed uvektede. For en mer utfyllende beskrivelse av datamaterialet, se Bergene mfl.(2012).

Avhengige variabler

De avhengige variablene på informasjonstilegnelse er basert på spørsmål om behov for mer informasjon og behov for persontilpasset informasjon. Spørsmålene er stilt som følger: "I hvilken grad føler du på nåværende tidspunkt behov for å skaffe deg informasjon om din fremtidige pensjon?" («Ikke i det hele tatt», «i liten grad» og «vet ikke» = 0, «Til en viss grad» og «i stor grad» = 1); "I hvilken grad føler du behov for personlig rådgivning/veiledning vedrørende pensjonsspørsmål?" (Ikke i det hele tatt, i liten grad og vet ikke = 0, Til en viss grad og i stor grad = 1).

Vi har også data på hvilke informasjonskilder som har vært viktige for respondentens kunnskap vurdert på en fempunktsskala fra "Ikke viktig i det hele tatt" til "Svært viktig", med muligheten for å svare "Ikke benyttet". Dersom en kilde ble oppgitt som viktig eller svært viktig ble respondenten bedt om å vurdere hvorvidt informasjonen var tilstrekkelig på en firepunktsskala fra "I stor grad" til "Ikke i det hele tatt", med mulighet for å svare "Vet ikke". Fordi det er meget stort overlapp mellom å oppgi en kilde som viktig og tilstrekkelig har vi valgt å kombinere disse svaralternativene i analysene. Det spørres om til sammen 13 kilder som dekker hjemmesidene hos NAV, SPK, KLP og hos privat tilbyder/bank, veiledningstjenester hos NAV (kontor og telefon), SPK og profesjonelle pensjonsrådgivere, samt massemediene, fagforeningen, representanter på arbeidsplassen, inkludert arbeidsgiver, samt venner og bekjente. Ved hjelp av disse spørsmålene kan vi analysere om generiske kilder til informasjon fremstår som mindre viktige og tilstrekkelige for lavinntektsgrupper og yngre arbeidstakere enn for dem med høyere inntekt og eldre arbeidstakere, samt identifisere grupper som ikke har oppsøkt noen kilder for å tilegne seg informasjon.

Uavhengige variabler

Hvilke forventninger man har til egen økonomi som pensjonist kan bidra til å forklare behov for informasjon. Det ble stilt spørsmål om i hvilken grad man tror fremtidig

pensjon vil gi en tilfredsstillende økonomi når man slutter å jobbe, og de som svarer «ikke i det hele tatt» og «i liten grad» har blitt kodet til nei (0), mens de som svarer «til en viss grad» og «i stor grad» er kodet ja (1). Vi har beholdt de som svarer «vet ikke» eller ikke har avgitt svar i en tredje kategori for usikre.

Selvrapportert kunnskap om pensjonsreformen er målt ved to spørsmål hvor det første dekker generell kunnskap om hvordan systemet som sådan vil virke, mens det andre undersøker hvor godt den enkelte kjenner til hvilke ordninger som vil berøre deres fremtidige pensjon. Spørsmålene er stilt som følger: «I hvilken grad føler du at du kjenner til hvordan pensjonssystemet kommer til å virke for deg?» og «I hvilken grad kjenner du til ulike pensjonsordninger som vil berøre din fremtidige pensjon?». I det første spørsmålet er svaralternativene «Ikke i det hele tatt», «I liten grad» og «Vet ikke» kodet 0, mens alternativene «Til en viss grad» og «I stor grad» er kodet 1. I det andre spørsmålet er svaralternativene «Kjenner ikke i det hele tatt» og «Kjenner litt» kodet 0 og «Kjenner godt» og «Kjenner svært godt» er kodet 1. Ideelt sett skulle vi hatt data om faktisk kunnskapsnivå i tillegg, noe vi ikke har. Våre analyser må dermed ta utgangspunkt i subjektiv oppfattelse av kunnskapsnivå, selv om dette ikke nødvendigvis samsvarer helt med faktisk kunnskapsnivå. Siden vår analyse i stor grad omhandler *handlingsaspektet* i form av opplevd informasjonsbehov og –innhenting kan man imidlertid argumentere for at den subjektive oppfattelsen av kunnskapsnivå i seg selv er interessant siden det er dette folk handler på basis av.

Variabelen «Kjønn» er kodet 1 for menn og 0 for kvinner. Variabelen for inntekt er numerisk og basert på selvoppgitt samlet personlig brutto årsinntekt avrundet til nærmeste 10.000 kroner. Vi har i analysen delt inn i kvartiler, men har en ekstra kategori for uoppgitt inntekt. Arbeidstakere i det laveste inntektskvartilet utgjør referansegruppen. Variabelen for utdanningsnivå skiller mellom de som har videregående utdanning, inkludert yrkesfag, som sin høyeste fullførte utdanning (kodet 0) og de som har en høyere utdanning (kodet 1). Alder måles lineært, da dette er den funksjonelle formen som passer best, og er sentrert på gjennomsnittsalderen i utvalget. Vi har også lagt til en dummyvariabel som kontrollerer for hvorvidt personer i aldersgruppen 57 til 62 år planlegger å gå av med pensjon før den konvensjonelle aldersgrensen på 67 år. Disse personene kan både ha orientert seg om pensjonssystemet og -ordningene, og eventuelt også ha et større behov for informasjon enn andre.

Informasjonsbehov og informasjonsbruk kan også ha sammenheng med respondentens stillingsprosent, hvorvidt de har en lederstilling eller ikke, samt hvilken bransje og sektor de jobber i. Vi finner at det er stor variasjon mellom ansatte i ulike bransjer, men for øvrig er det ingen sammenheng med sektortilhørighet (offentlig/privat) eller hvorvidt man jobber heltid eller deltid. Vi har derfor inkludert et sett med dummyvariabler for bransjetilhørighet, mens sektortilhørighet og stillingsprosent er utelatt fra analysen. Lederskap måles med en dummyvariabel som identifiserer ledere med både personal- og økonomiansvar. Da fagforeningene kan være en av informasjonskildene om pensjonssystemet, har vi identifisert fagforeningsmedlemmer med en dummyvariabel i analysene.

Resultater

Deskriptiv analyse

Tabell 1 presenterer en fordeling over utfallsvariablene. Vi ser at 65 prosent føler behov for å skaffe seg informasjon om sin fremtidige pensjon, og 61 prosent føler behov for personlig rådgivning og veiledning vedrørende pensjonsspørsmål.

Tabell 1: Utvalgets fordeling på de avhengige variablene om informasjonsbehov. Prosent

	Ikke i det hele tatt/l liten grad	Til en viss grad/l stor grad	Antall
I hvilken grad føler du på nåværende tidspunkt behov for å skaffe deg informasjon om din fremtidige pensjon?	36	65	3169
I hvilken grad føler du behov for personlig rådgivning/veiledning vedrørende pensjonsspørsmål?	39	61	3169

Omtrent én av fem har ikke benyttet noen av de oppgitte informasjonskildene (19 prosent). Av de som har benyttet kildene oppgir henholdsvis 43 prosent, 21 prosent og 47 prosent at generiske, persontilpassede og uformelle kilder har vært viktige og tilstrekkelige. Sett under ett svarer en tredjedel av de som har benyttet minst én kilde at kildene ikke har vært viktige eller tilstrekkelige. På den annen side betyr det at til sammen 66 prosent av de som har benyttet kildene har vurdert informasjonen de fikk som viktig og tilstrekkelig for seg.

Siden NAV har blitt gitt et særskilt informasjonsansvar har vi sett nærmere på bruken av deres tjenester. Tallene avdekker at 42 prosent ikke har benyttet NAVs tjenester, og blant de som har benyttet NAVs hjemmeside, veiledere over telefon og lokale veiledere

er det henholdsvis 31 og 12 prosent som svarer at de generiske og persontilpassede informasjonskildene var viktige og tilstrekkelige. Sett under ett var det hele 65 prosent som ikke anså disse som viktige. NAV blir altså i liten grad benyttet av personer som søker informasjon, og treffer i tillegg relativt dårlig med sitt informasjonsoppdrag (tabell ikke vist).

Tabell 2 viser hvordan vårt analyseutvalg fordeler seg på de sentrale uavhengige variablene for analysen.

Tabell 2: Deskriptiv statistikk på de uavhengige variablene (n 3169)

	Prosent
<i>I hvilken grad føler du at du kjenner til hvordan pensjonssystemet kommer til å virke for deg?</i>	
Kjenner lite	55
Kjenner godt	46
<i>I hvilken grad kjenner du til ulike pensjonsordninger som vil berøre din fremtidige pensjon?</i>	
Kjenner lite	82
Kjenner godt	18
<i>Tilfredsstillende økonomi som pensjonist</i>	
Nei	30
Ja	59
Vet ikke	11
<i>Hvilken tjenstepensjon har du?</i>	
Ytelsesbasert	19
Innskuddsbasert	41
Vet ikke	40
<i>Kjønn</i>	
Kvinne	54
Mann	46
<i>Høyeste fullførte utdanning</i>	
Fagbrev eller VGS	63
UH-grad (bachelor/master)	37
	Gj.snitt
Alder	45,8
Inntekt 1. kvartil	220 825
Inntekt 2. kvartil	377 957
Inntekt 3. kvartil	462 772
Inntekt 4. kvartil	671 588
(Inntektsopplysninger mangler for 98 personer)	

Henholdsvis 46 prosent og 18 prosent sier at de har god kjennskap til pensjonssystemet og pensjonsordningene som vil gjelde for dem. Kunnskap om systemet dekker for eksempel hvilke opptjeningsregler som vil være gjeldende, hvilke aktiviteter som er pensjongivende og fra hvilken alder man kan ta ut pensjon. Det andre spørsmålet undersøker kunnskap om gjeldende ordninger, for eksempel innskuddsbasert eller

ytelsesbasert pensjon. Man kan med andre ord ha god kunnskap om systemet uten nødvendigvis å ha god kunnskap om hvilke ordninger man selv er omfattet av. Imidlertid er det sjelden omvendt; 94 prosent av de som kjenner ordningen kjenner også systemet. Seks av ti tror de vil ha en tilfredsstillende økonomi som pensjonister, mens tre av ti stiller seg negative til det. 40 prosent svarer "vet ikke" på spørsmål om hvorvidt tjenestepensjonen deres er ytelsesbasert eller innskuddsbasert. Det er 54 prosent kvinner og 46 prosent menn i utvalget. Fire av ti har utdanning på universitets- eller høghskolenivå. Den gjennomsnittlige alderen er 45,8 år.

Informasjonsbehov

I tabell 3 har vi undersøkt om andelen som oppgir å ha behov for mer informasjon og persontilpasset informasjon varierer systematisk med selvoppgitt kunnskapsnivå, kontrollert for andre kjennetegn. Vi har benyttet binær logistisk regresjonsanalyse for å undersøke sammenhengene. Det er en analyseteknikk som ofte benyttes når en avhengig variabel har to mulige utfall. I dette tilfellet skiller vi mellom å ha et stort og et lite informasjonsbehov. Analysen viser hvordan sannsynligheten for å ha et stort informasjonsbehov har sammenheng med egenskaper og kjennetegn ved individene. I tabellen er sannsynligheter presentert som oddsrater. Oddsrate høyere enn 1 innebærer at personer i den aktuelle gruppen har større sannsynlighet for at noe vil inntreffe (for eksempel stort informasjonsbehov) enn at det ikke vil gjøre det (for eksempel ikke stort informasjonsbehov). Oddsrate lavere enn 1 innebærer mindre sjanse for at noe vil inntreffe.

Andelen som oppgir å ha behov for informasjon er undersøkt i første kolonne og andelen som har et behov for personlig veiledning eller rådgivning er undersøkt i andre kolonne.

Tabell 3: Logistisk regresjon på informasjonsbehov om pensjon og persontilpasset informasjon

Uavhengige variabler	Stort informasjonsbehov			Stort behov for persontilpasset informasjon		
	Oddsrate	Sig.	Std.feil	Oddsrate	Sig.	Std.feil
God kunnskap om systemet	2,03	***	0,2	1,41	***	0,13
God kunnskap om systemet og ordningene	2,64	***	0,37	0,84		0,1
Forventning om tilfredsstillende økonomi som pensjonist (ref: nei)						
Ja	0,76	**	0,07	0,8	*	0,07
Vet ikke	0,68	**	0,09	0,61	***	0,08
Kjønn (ref: kvinne)	0,87		0,08	0,99		0,09
Inntekt 1. kvartil (ref)						
Inntekt 2. kvartil	1,08		0,13	1,21		0,13
Inntekt 3. kvartil	1,29	*	0,16	1,35	*	0,16
Inntekt 4. kvartil	1,21		0,17	1,11		0,15
Inntekt uoppgitt	0,97		0,23	0,78		0,18
Bransje (ikke vist)						
Alder, sentrert på 46	1,05	***	0,01	1,04	***	0
Alderspensionist om fem år (57 - 62)	1,11		0,2	1,15		0,18
Leder	0,89		0,09	1,11		0,11
UH utdanning (ref: yrkesfag og VGS)	0,79	*	0,07	0,87		0,08
Fagforeningsmedlem	0,97		0,09	1,28	**	0,11
Konstant	1,23		0,23	0,97		0,17
Log likelihood	-1851,261			-2008,385		
Antall observasjoner	3168			3168		

* sig ≤ 0,05, ** sig ≤ 0,01, *** sig ≤ 0,001

Respondenter som oppgir at de kjenner dagens system godt eller svært godt, har høyere tilbøyelighet for å svare at de føler et behov for å skaffe seg mer informasjon på nåværende tidspunkt og også at de har behov for persontilpasset informasjon. Det er interessant at personer som oppgir at de har god kjennskap til både pensjonssystemet og -ordningene har markant høyere tilbøyelighet for å ha behov for ytterligere informasjon, men ikke et større behov for personlig veiledning eller rådgiving vedrørende pensjonsspørsmål, sammenlignet med personer som mangler denne kunnskapen. Det kan tolkes som at personer som har kunnskap om både systemet og ordningene er i stand til å tilegne seg mer informasjon på egen hånd enn de som bare kjenner systemet. Hypotese 1 får dermed støtte, da det er en positiv sammenheng mellom nåværende kunnskapsnivå og behov for mer informasjon.

Bruk av informasjon og kvalitet på informasjonen

Behov for mer informasjon er ikke ensbetydende med faktisk å oppsøke de informasjonskildene som er tilgjengelige, eller å forstå og anvende informasjonen, enten den er generisk eller persontilpasset. Breit og Salomon (2014a) identifiserte nettopp interesse, forståelse og refleksjon som kritiske faser i informasjonstilegnelsen.

Analysene i tabell 4 undersøker hvilke kjennetegn som samvarierer med sannsynligheten for å oppgi ulike informasjonskilder som viktige og tilstrekkelige for seg, da det kan være forskjell på hvem som tilegner seg informasjon gjennom ulike informasjonskilder.

I tabell 4 presenterer vi resultater for fire avhengige variabler som er hvorvidt man har oppsøkt informasjon, dernest hvorvidt ulike informasjonskilder har vært viktige og tilstrekkelige for ens kunnskap om fremtidig pensjon, gitt at man har oppsøkt minst én kilde til informasjon. Informasjonskildene er delt inn i generisk informasjon (hjemmesider hos NAV, SPK/KLP og bank), persontilpasset informasjon (veiledere hos NAV, SPK og profesjonelle pensjonsrådgivere) og uformell informasjon (massemedia, fagforening og venner).

Tilbøyeligheten til å oppgi at man ikke har benyttet noen kilder til informasjon er lavere blant personer som tror de vil ha tilfredsstillende økonomi som pensjonister relativt til personer som tror de vil ha dårlig økonomi som pensjonister. Oddsen for å ha avstått fra å bruke informasjon øker med en faktor på 2,35 dersom man er usikker på sin fremtidige økonomiske situasjon, relativt til dem som tror den vil være dårlig. Funnene gir dermed støtte til hypotese 2, da personer som ikke tror de vil ha en tilfredsstillende økonomi som pensjonister har relativt høyere tilbøyelighet for heller ikke å ha benyttet noen informasjonskilder, kontrollert for de andre variablene i modellen. Sannsynligheten for å ha unnlatt å oppsøke informasjon øker markant blant de som ikke vet hvordan deres fremtidige økonomiske situasjon vil være, relativt til de som tror den vil være dårlig.

Tabell 4: Logistisk regresjon. Bruk av informasjon og kvalitet på informasjonen blant dem som har benyttet minst en informasjonskilde.

Uavhengige variabler	Har avstått fra å bruke informasjon			Generisk informasjon har vært viktig og tilstrekkelig			Persontilpasset informasjon har vært viktig og tilstrekkelig			Uformell informasjon har vært viktig og tilstrekkelig		
	Oddsrate	Sig.	Std.feil	Oddsrate	Sig.	Std.feil	Oddsrate	Sig.	Std.feil	Oddsrate	Sig.	Std.feil
Forventning om tilfredsstillende økonomi som pensjonist (ref: nei)												
Ja	0,61	***	0,07	1,74	***	0,17	1,53	***	0,19	1,48	***	0,14
Vet ikke	2,35	***	0,32	0,58	**	0,11	0,54	*	0,15	0,80		0,13
Kjønn (ref: kvinne)	0,69	***	0,08	1,11		0,11	0,86		0,10	0,80	*	0,08
Inntekt 1. kvartil (ref)												
Inntekt 2. kvartil	0,83		0,11	1,11		0,14	1,23		0,20	1,03		0,13
Inntekt 3. kvartil	0,61	***	0,09	1,10		0,15	1,26		0,21	1,03		0,13
Inntekt 4. kvartil	0,52	***	0,09	1,38	*	0,20	1,28		0,23	1,19		0,17
Inntekt uoppgitt	1,23		0,31	1,04		0,29	1,36		0,45	1,06		0,28
Bransje (ikke vist)												
Alder, fra og med 57 år	0,63	***	0,07	1,01		0,03	1,15	***	0,04	1,00		0,03
Alderspensionist om fem år (57 - 62)	0,53		0,27	1,82	**	0,37	2,26	***	0,48	1,31		0,26
Leder	0,87		0,11	1,12		0,12	1,02		0,13	0,94		0,10
UH utdanning (ref: yrkesfag og VGS)	0,83		0,09	0,91		0,09	0,96		0,11	0,88		0,08
Fagforeningsmedlem	0,73	**	0,08	0,81	*	0,08	1,04		0,12	1,53	***	0,14
Konstant	0,92		0,20	0,78		0,15	0,14	***	0,03	0,54	**	0,10
Log likelihood	-1359,359			-1652,918			-1221,046			-1726,979		
Antall observasjoner	3168			2560			2560			2560		

* sig ≤ 0,05, ** sig ≤ 0,01, *** sig ≤ 0,001

Analysen i modell 2 (andre kolonne) viser at det ikke er noen forskjell mellom personer i første, andre og tredje inntektskvartil i hvilken nytte de oppgir å ha hatt av å bruke generiske kilder. Resultatene viser at personer i fjerde inntektskvartil har signifikant høyere sannsynlighet for å ha funnet disse kildene viktige og tilstrekkelige for sin kunnskap om pensjon sammenlignet med personer i første inntektskvartil, men det er altså ingen signifikante forskjeller mellom gruppene i første til tredje inntektskvartil. Hypotesen om at lavinnteksgrupper (H3) i mindre grad tilegner seg kunnskap gjennom slike kilder får ingen støtte da lavtlønte ikke skiller seg signifikant fra personer i andre og tredje inntektskvartil.

Personer som tror de kommer til å få en tilfredsstillende økonomi som pensjonister har høyere odds for å ha benyttet og funnet tilstrekkelig informasjonen som er tilgjengelig via hjemmesider, veiledere og uformelle kilder, sammenlignet med personer som ikke tror de vil ha tilfredsstillende økonomi (tabell 5, tredje kolonne). I tillegg til at personer som ikke tror de vil ha en tilfredsstillende økonomi som pensjonister ikke handler på det grunnlaget i form av å innhente informasjon (jf. kolonne 1), viser denne analysen at de også i mindre grad oppgir å ha fått tilstrekkelig informasjon. Igjen er det slik at ubalansen forsterkes for personer som ikke vet hvorvidt de vil ha tilfredsstillende økonomi som pensjonister, da disse har enda lavere odds for å ha funnet generisk eller persontilpasset informasjon viktig og tilstrekkelig sammenlignet med dem som er negative til fremtidig økonomi.

Konklusjon

Pensjonsreformen har medført endringer i pensjonssystemet og pensjonsordningene. Det er nå i større grad opp til arbeidstakerne å sørge for egen pensjon ved at man har endret betingelsene for utbetalingene fra folketrygden, og overført et større ansvar for pensjonssparing til arbeidstakerne slik at disse må foreta individuelle valg og vurderinger i forhold til fleksibelt uttak. Dette forutsetter at individer er informerte og kunnskapsrike, at de er i stand til og har vilje til å sette seg inn i saker, og at de baserer handling på dette grunnlaget. Vi har i denne artikkelen undersøkt i hvilken grad ulike grupper arbeidstakere søker informasjon om pensjon.

En pensjonsmodell som forutsetter at innbyggerne fatter interesse i og har evne til å oppsøke informasjon, og gjøre prioriteringer på bakgrunn av denne informasjonen, samtidig som de selv blir ansvarliggjort i dette henseende (Breit & Salomon 2014a), bør

ta hensyn til at informasjonsinnhenting har en kostnad, og at en investering innebærer risiko. Mens det på ett nivå vil være rasjonelt for alle å tilegne seg informasjon vedrørende fremtidig pensjon, kan kostnadene for enkelte grupper betraktes som så høye relativt til nytten at de ikke ser verdien av å innhente pensjonskunnskap. Det vil eksempelvis være personer med lav finansiell kompetanse som har begrensede forutsetninger for å forstå reformen og implikasjonene av ulike spareprofiler.

Basert på våre analyser tegner det seg et bilde av ulikhetsskapende mekanismer knyttet til informasjonsbehov og kunnskapstilegning. Det er dermed en fare for at selv om pensjonssystemet i seg selv har en sterk sosial profil, og dermed både god økonomisk og sosial bærekraft, vil ulikheter i kunnskap og informasjonstilegnelse likevel kunne medføre skjevheter. For det første, arbeidstakere som tror de vil ha en tilfredsstillende økonomi som pensjonister, eller som ikke vet, har lavere sannsynlighet for å ha et stort informasjonsbehov, samt i mindre grad behov for persontilpasset informasjon, relativt til personer som ikke tror de vil ha en tilfredsstillende økonomi. Vi så videre at de som oppgir å kjenne dagens pensjonssystem godt eller svært godt, har høyere odds for å svare at de føler et behov for å skaffe seg mer informasjon på nåværende tidspunkt, og også at de har behov for persontilpasset informasjon. Det kan dermed se ut til at de generiske informasjonskildene gir enkelte personer en selvtillit på hvor godt de kjenner pensjonssystemet, men at det ikke metter behovet for informasjon. Det kan se ut til at det snarere tydeliggjør verdien av persontilpasset informasjon blant de som opplever at de kjenner dagens pensjonssystem godt eller svært godt. Dette kan tyde på at Fosters (2012) bekymring om at de generiske kildene ikke er tilstrekkelige i deres øyne er berettiget. I så tilfelle bør myndighetens informasjonsarbeid i størst mulig grad skreddersys til individuelle behov. Utviklingen i velferdstjenestene går derimot i motsatt retning, da rasjonalisering og digitalisering bidrar til å ansvarliggjøre tjenestebrukerne i større grad enn tidligere (Breit & Salomon 2014b).

Dessuten har arbeidstakere som tror de kommer til å få en tilfredsstillende økonomi som pensjonister økt tilbøyelighet til å ha benyttet og funnet tilstrekkelig informasjonen som er tilgjengelig via hjemmesider, veiledere og uformelle kilder, sammenlignet med personer som ikke tror de vil ha tilfredsstillende økonomi. Det at en tiendedel i vår undersøkelse oppgir «vet ikke» på spørsmål om fremtidig økonomi som pensjonist, og at disse personene også har den laveste andelen med et stort informasjonsbehov, kan tyde på at vi har ei gruppe som i det minste er passive. Denne gruppen består i stor grad av

lavtlønte kvinner med lav utdanning som ikke eier egen bolig. Dette kan være personer som har meldt seg av eller som utsetter problemet. Det kan tyde på at vi her er på sporet av personer som bør få særlig oppfølging i informasjonsarbeidet.

Vi ser av det selvrapporterte kunnskapsnivået, og av den intenderte adferden, at reformen ikke er utjevneende kunnskapsmessig, men snarere polariserende; de som har mest kunnskap om pensjon er også de som ønsker å lære mer. Det er også slik at det er de som har høyest inntekt som opplever å få mest nytte ut av informasjonen som gis gjennom generiske kilder.

Vi har ikke informasjon om hvorfor ulike grupper i ulik grad oppsøker informasjon, men forklaringer kan være at informasjonsmengden oppleves å være for stor og/eller at det å bearbeide informasjonen som gis, og forstå hva det betyr for en selv, krever forkunnskaper som det vil være ulik kostnad knyttet til å tilegne seg. Når det gjelder forkunnskaper fant vi at arbeidstakere som oppgir at de har god kjennskap til pensjonssystemet og –ordningene har markant høyere sannsynlighet for å ha behov for ytterligere informasjon, sammenlignet med dem som ikke har tilsvarende god kunnskap om pensjon. Det at det er gruppen som allerede oppgir å ha god kunnskap om pensjonssystemet som ønsker persontilpasset informasjon kan videre tyde på at disse i større grad opplever informasjonsmengden som håndterlig, om enn utilstrekkelig, og ser at de trenger ytterligere informasjon om deres egen spesifikke situasjon. Dette rimer med funn fra et forsøk Breit og Salomon (2014a) gjennomførte, der deltakerne i en fokusgruppe ble bedt om å regne ut sin framtidige pensjon ved hjelp av en pensjonskalkulator. Disse informantene ga tydelig uttrykk for et behov for å snakke om sin situasjon med profesjonelle rådgivere.

Referanser

- Alessie, R., Rooij, M. v., & Lusardi, A. (2011). *Financial Literacy, Retirement Preparation and Pension Expectations in the Netherlands* (DNB Working Paper No. 289 ed.). Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
- Bergene, A. C., Mamelund, S.-E. & Steen, A. H. (2012). *Norsk arbeidsliv 2012: Svekket motstandskraft i gode tider*. Oslo:
- Breit, E. & Salomon, R. (2014a). Making the Technological Transition: Citizens' Encounter with Digital Pension Services. *Social Policy & Administration*
- Breit, E. & Salomon, R. (2014b). Public Sector Reforms and the Rationalization of Service

- Delivery: The Case of Retirement Pension Services. Upublisert manuskript. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Casey, B. H., & Dostal, J. M. (2013). Voluntary Pension Saving for Old Age: Are the Objectives of Self-responsibility and Security Compatible? *Social Policy & Administration*, 37(3), 287–309.
- Chan, S. & Stevens, A.H. What You Don't Know Can't Help You: Pension Knowledge and Retirement Decision-Making. *The Review of Economics and Statistics*, 90(2), 253–266.
- Foster, L. (2012). 'I Might not Live That Long!' A Study of Young Women's Pension Planning in the UK. *Social Policy & Administration*, 46(7), 769–787.
- Hermansen, Å. & Midtsundstad, T. (2013). Kjennskap til arbeidsmarkedsbaserte pensjoner i privat sektor. *Søkelys på arbeidslivet*, 30(1), 107–123.
- Jappelli, T. (2010). Economic Literacy: An International Comparison. *The Economic Journal*, 120(548), 429–451.
- Kjønstad, A. (2012). Folketrygdens alderspensjoner. *Jussens Venner*, 47(2), 85–157.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007a). Baby Boomer Retirement Security: The Roles of Planning, Financial Literacy, and Housing Wealth. *Journal of Monetary Economics*, 54(1), 205–224.
- Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2007b). Financial Literacy and Retirement Preparedness: Evidence and Implications for Financial Education. The Problems are Serious, and Remedies are not Simple. *Business Economics*, 2007 (January), 35–44.
- Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2008). *Planning and Financial Literacy: How Do Women Fare?* (NBER Working Paper No. 13750 ed.). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2009). *How Ordinary Consumers Make Complex Economic Decisions: Financial Literacy and Retirement Readiness* (NBER Working Paper no. 15350 ed.). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- MacLeod, P., Fitzpatrick, A., Hamlyn, B., Jones, A., Kinver, A. & Page, L. (2012). *Attitudes to Pensions: The 2012 survey* (Research Report no. 813 ed.). London: Department for Work and Pensions.
- Mastrobuoni, G. 2011. The Role of Information for Retirement Behavior: Evidence Based on the Stepwise Introduction of the Social Security Statement. *Journal of Public Economics*, 95, 913–925.
- Prast, H., Teppa, F. & Smits, A. (2012). *Is Information Overrated? Evidence from the Pension Domain*. Amsterdam.
- Rowlingson, K. (2002). Private Pension Planning: The Rhetoric of Responsibility, The Reality of

Insecurity. *Journal of Social Policy*, 31(4), 623–642.

Sundén, A. (2009). Learning from the Experience of Sweden: The Role of Information and Education in Pension Reform. I A. Lusardi (red.) *Overcoming the Saving Slump: How to Increase the Effectiveness of Financial Education and Saving Programs*. Chicago: University of Chicago Press.

Waine, B. (2009). New Labour and Pensions Reform: Security in Retirement? *Social Policy & Administration*, 43(7), 754–771.

Weyman, A., Wainwright, D., O'Hara, R., Jones, P. & Buckingham, A. (2012). *Extending Working Life: Behaviour Change Interventions* (Research Report No 809). London: Department of Work and Pension.

¹ Artikkelen er en del av prosjektet EVAPEN, et NFR-finansiert forskningsprosjekt. Forfatterne ønsker å takke deltakerne på AFIs forskningsseminar for kommentarer på et tidligere utkast. Dataene som er benyttet er hentet fra YS Arbeidslivsbarometer. Datainnsamlingen er gjennomført av TNS Gallup AS på oppdrag fra YS og Arbeidsforskningsinstituttet. Datainnsamlingen er finansiert i sin helhet av midler fra YS, Nav Farve og Norges forskningsråds program EVAPEN. Verken TNS Gallup eller de finansierende instanser er ansvarlig for analysen av dataene eller de tolkninger som er gjort her. Tittelen henspiller på en informasjonsvideo NAV har utviklet for å kommunisere hvordan man opparbeider seg alderspensjon i folketrygden.

<https://www.nav.no/Forsiden/Film/Introduksjon+til+alderspensjon>

² Delingstall brukes i forbindelse med levealderjustering for å beregne årlig pensjon og skal uttrykke den forventede levealderen ved uttakstidspunktet for gjeldende årskull (Kjønstad 2012; www.nav.no)

³ Med generisk informasjon mener vi at informasjonen som formidles er regelbasert og allmenn, ikke individuelt tilpasset. Kvaliteten på informasjonen fra tjenesten er avhengig av opplysninger arbeidstakeren selv oppgir.

⁴ Vektene er beregnet av TNS Gallup ut fra offentlig statistikk (universet). Bruttoutvalget er trukket stratifisert i henhold til offentlig statistikk, og vektene blir dermed samtidig utvalgs- og frafallsvekter.